

SINTEZA / KLJUČNE PORUKE*

1. PODIZANJE INTELEKTUALNOG NIVOVA NACIJE

Pravci razvoja (ostvaruju se kao dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije):

– Ljudi su glavni resurs društva, a njihovo obrazovanje kritični faktor tranzicije ka epohi znanja. Zato je imperativ održivosti i razvoja Crne Gore obrazovati stanovništvo sve više i sve kvalitetnije. To zahtijeva da obrazovanje postane nacionalni prioritet, te da Vlada i druge institucije kompetentno podržavaju razvoj obrazovnog sistema i razvoj Crne Gore zasnovan na znanju.

– Država Crna Gora ima odgovornost stvaranja nacionalnog konsenzusa o obrazovanju, kao i da obrazovni sistem čini konzistentnu cjelinu, da ima stabilne izvore finansiranja i da ima dugoročnu stratešku viziju. Ovo nije protivurječno potrebi sve veće decentralizacije i diverzifikacije obrazovnog sistema i većeg stepena učešća privatnog sektora u njemu.

– Obrazovne politike Crne Gore treba izgrađivati kao dugoročne instrumente, na kojima je neophodno istrajavati, periodično ih analizirati i neprekidno unapređivati.

– Finansijska sredstva koja se ulažu u podizanje nivoa i kvaliteta obrazovanja nacije su investicije u razvoj ekonomije i društva, i tako ih treba tretirati. Nivo tih sredstava mora se sačuvati i u periodima ekonomske krize, što je od bitnog značaja za dugoročni razvoj zemlje.

– Obrazovanje u Crnoj Gori treba da daje evropske i globalne perspektive. Stoga je neophodno u obrazovne programe, u svim oblicima obrazovanja i na svim nivoima, uključiti teme evropskih integracija, globalnih trendova, globalnih izazova, globalnih odgovora i Milenijumskih ciljeva UN.

– Cjeloživotno obrazovanje je temeljni princip za uspješno prilagođavanje ubrzanom ritmu promjena u 21. vijeku. Formalno obrazovanje i neformalno i informalno učenje treba uvezivati u cjelovit sistem obrazovanja, koji prihvata izvjesnost budućnosti u kojoj životni putevi i profesionalne karijere neće biti pravolinijski, već stalno suočavanje sa novim neočekivanim izazovima, stalni preplet učenja, rada i obuke.

* Autor sinteze je saradnički tim na potprojektu

– U savremenom svijetu, u kojem su inovacije jedan od najvažnijih pokretača napretka, posebno mjesto pripada imaginaciji i kreativnosti, te ih treba posebno podsticati. Djecu učiti da misle slobodno, nekonvencionalno, kritički i kreativno. Naučiti ih da uče i da shvate neophodnost kontinuiranog doživotnog učenja za uspjeh i potpunije lično ostvarenje u životu.

– Problemi svakodnevnog života sve više će zahtijevati šire vizije i multidisciplinarna rješenja, dok je formalno obrazovanje još uvijek organizovano kroz međusobno nedovoljno povezane nastavne predmete. Važan je zadatak otklanjanje tih barijera i pomoć učenicima da holistički pristupaju sagledavanju pojava i problema i stiču integrisana znanja.

– Obrazovanje u Crnoj Gori mora brže da izlazi iz neke vrste samoizolacije, kroz različite mogućnosti internacionalnih umrežavanja. Ozbiljna prepreka tom cilju je nedovoljno znanje engleskog i drugih jezika, čemu je neophodno nalaziti brza i efikasna rješenja. Ne samo zbog toga već i iz razloga prostorne i kulturne bliskosti i sličnosti razvojnih ciljeva, posebne mogućnosti pruža nam obrazovno povezivanje u regionu međusobno razumljivih jezika.

– Crna Gora će u bliskoj budućnosti postati član EU, što nam nameće obavezu prihvatanja i njenih standarda. Stoga se već sada strateški izazovi¹, ciljevi² i ključne kompetencije³ evropske obrazovne politike do 2020. godine moraju smatrati i našim ciljevima, što zahtijeva velika ulaganja i napore društva, uz dobro razrađene akcione planove nadležnih organa i institucija.

– Strateški cilj Crne Gore ne bi smio biti samo kvantitativno postizanje obrazovnih ciljeva EU već i istovremeno dostizanje kvaliteta obrazovanja u EU. Ovo je posebno važno kod visokoškolskog obrazovanja koje formira našu društvenu i profesionalnu elitu, koja treba da bude motor promjena na putu evolucije Crne Gore ka društvu znanja.

– Ubrzani razvoj ICT-a, u sadejstvu sa nano i biotehnologijama, mogao bi već do sredine ovog vijeka dovesti do promjena u učenju koje su danas teško i zamislive.

¹ *Strateški izazovi*: 1) učiniti da cjeloživotno obrazovanje i mobilnost postanu stvarnost; 2) poboljšati kvalitet i efikasnost obrazovanja i obuke; 3) promovisati jednakost, socijalnu koheziju i aktivno građanstvo; 4) na svim nivoima obrazovanja i obuke pojačati inovativnost i kreativnost, uključujući preduzetništvo.

² *Ciljevi*: 1) 15% populacije odraslih od 25 do 64 godine da učestvuje u cjeloživotnom obrazovanju; 2) manje od 15% populacije 15-godišnjaka da bude sa nedovoljnim sposobnostima u osnovnim vještinama (čitanje i pisanje, matematika i prirodne nauke); 3) najmanje 40% populacije životne dobi 30–34 godine da ima tercijarno obrazovanje; 4) ukupan broj onih koji diplomiraju matematiku, prirodne nauke i tehniku da se poveća za 15%; 5) najmanje 95% djece od 4 do 6 godina da bude uključeno u predškolsko obrazovanje; 6) manje od 10% populacije od 18 do 24 godine da bude bez nižeg srednjeg obrazovanja i izvan sistema obrazovanja.

³ *Ključne kompetencije*: 1) komunikacija na maternjem jeziku; 2) komunikacija na stranim jezicima; 3) matematička kompetentnost i osnovne kompetencije u prirodnim naukama i tehnici; 4) digitalna kompetentnost; 5) naučenost da se uči; 6) socijalne i građanske kompetencije; 7) duh inicijativnosti i preduzetništva; 8) kulturna samosvijest i izražavanje.

Zato je izuzetno važno sve veće korišćenje u našem obrazovnom sistemu novih mogućnosti koje nude IC tehnologije, što je temeljni osnov i za uspješnu upotrebu ICT-a u svim sferama rada i života u Crnoj Gori.

– Već u narednoj deceniji očekuje se pojava novih transformativnih tehnologija koje bi imale potencijal da promijene način naših života. To nameće potrebu podizanja obrazovnog nivoa nacije u STEM oblastima (prirodne nauke, tehnologija, inženjerstvo, matematika) u cilju razumijevanja savremenih naučnotehnoloških dostignuća, prihvatanja i primjene novih tehnologija i inovacija. U istom cilju neophodno je zaustaviti opadanje interesovanja mladih za STEM oblasti, kroz stimulatívne mjere sa nivoa države, popularizaciju tih oblasti i poboljšanje kvaliteta i integrisanosti njihove nastave.

– Značaj znanja za društvo sve više će se javno promovisati, u čemu će značajnu ulogu imati mas-mediji. Marketing konceptata učenja biće sve prisutniji i mas-mediji će imati interes da šire poruke da je učenje centralno zanimanje u životu. Za takvu ulogu trebalo bi da se pripremaju i mas-mediji u Crnoj Gori.

2. OBRAZOVANJE MLADE POPULACIJE

2. 1. PREDŠKOLSKO, OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Stanje

– Reforma preduniverzitetskog obrazovanja, na svim nivoima i u svim oblicima, pokrenuta je 2001. godine donošenjem Knjige promjena kao krovnog reformskog dokumenta. Nakon toga doneseni su odgovarajući zakoni, strategije, podzakonska i druga važna dokumenta u cilju implementacije reformskih rješenja. Sva ova dokumenta generalno dobro prate savremena rješenja u uglednim vaspitno-obrazovnim sistemima, tako da je naš sistem, sa konceptualnog stanovišta, postao uporediv sa obrazovnim sistemima razvijenih evropskih zemalja.

– Obuhvat djece do 7 godina života predškolskim institucijama u Crnoj Gori je u prosjeku 21%, dok je na sjeveru Crne Gore svega 5–14%⁴. Učešće djece od 6 do 14 godina koja pohađaju osnovnu školu u odnosu na ukupan broj djece te dobi je 99,7%, a stopa završetka osnovne škole 99,0%⁵. U gimnazijama se u Crnoj Gori školuje 31%, a po programima stručnih škola 69% srednjoškolske populacije⁴. U odnosu na ukupan broj djece u sistemu vaspitanja i obrazovanja u Crnoj Gori, 3% ih je sa posebnim obrazovnim potrebama⁴.

– Nema interesovanja učenika za programe nižeg stručnog obrazovanja, a interesovanje za trogodišnje programe je sve manje.

– U Crnoj Gori nema privatnih osnovnih i srednjih stručnih škola. Postoje privatni vrtići i 2 privatne gimnazije, od kojih jedna na albanskom jeziku.

⁴ Podaci Ministarstva prosvjete i nauke CG. U EU je prosjek obuhvata djece od 4 do 6 godina 80%.

⁵ Podaci Monstata za školsku 2007/08. godinu.

– U Crnoj Gori, kao i u evropskoj praksi, inkluzivno obrazovanje se uglavnom svodi na uključivanje djece sa teškoćama/smetnjama u razvoju u redovni obrazovni sistem.

Problemi

– Sveobuhvatnost i pouzdanost statističkih i drugih podataka vezanih za obrazovni sistem zahtijeva značajno unapređenje i poboljšanje u cilju podizanja nivoa menadžmenta sistemom.

– Inicijalno obrazovanje nije adekvatno pripremljeno učiteljski kadar i predmetne nastavnike za zahtjeve reformisane škole koja, sa svoje strane, pored savremenih pedagoško-stručnih znanja nastavnika pretpostavlja i njihovu povećanu angažovanost i entuzijizam, i to u uslovima njihovog objektivno lošeg materijalnog i društvenog položaja.

– Postoji nedostatak školske infrastrukture na svim nivoima obrazovnog sistema, a opremljenost značajnog broja škola nije adekvatna reformskim zahtjevima.

– Nastavni planovi i programi su još uvijek preobimni, a u nastavi se i dalje veća pažnja poklanja sadržajima nego ciljevima i funkcionalnim znanjima. Kod stručnih škola obrazovni programi nijesu otvorenog tipa, pa nema prostora za uticaj lokalne zajednice i škole.

– Polazišna osnova nastave/učenja i dalje se definiše na osnovu zamišljenog učenika srednjeg nivoa sposobnosti i predznanja, a ne na osnovu individualnih i stvarnih potreba svakog učenika ponaosob.

– Brojni problemi prate inkluziju djece sa teškoćama u razvoju u naš obrazovni sistem: mali obuhvat, nejasno postavljeni kriterijumi kategorizacije djece, nedovoljno razvijena socijalna inkluzija, neodgovarajući prilazi školama i učionicama, nedovoljno jasan metodološki okvir za izradu odgovarajućih nastavnih planova i programa, nepostojanje programa asistencije, nedostatak volonterske prakse i dr.

Pravci razvoja

a) koji se mogu ostvariti u kratkom roku (5 godina):

– Uključivanje lokalnih zajednica u finansiranje obrazovanja i primjena modela finansiranja koji će obezbijediti efikasniji utrošak sredstava, uz veću autonomiju i odgovornost škole.

– Relaksiranje još uvijek preobimnih nastavnih planova i programa, u cilju rasterećenja učenika od memorisanja činjenica a u korist sticanja funkcionalnih znanja.

– Uz diverzifikaciju izvora učenja, promovisanje u obrazovnoj praksi tipa nastave koji kod učenika podstiče radoznalost, razvija sposobnost zapažanja i upoznaje ih sa eksperimentalnim i istraživačkim pristupom učenju.

– U uslovima sve veće internacionalizacije obrazovanja i korišćenja u nastavi IC tehnologija i interneta kao izvora učenja, od posebnog značaja je dalje utemeljenje učenja stranih jezika na svim nivoima obrazovanja.

– Izgrađivanje efikasnog sistema otkrivanja nadarene djece i kreiranje posebnih, individualnih programa za njih, koji bi omogućavali adekvatan razvoj njihovih talenata i brže završavanje nivoa obrazovanja. U tom cilju angažovati i tzv. specijalne nastavnike, eksperte za pojedine nastavne oblasti, koji bi na principu *master class* radili sa posebno talentovanim učenicima.

– Promovisanje predškolskog obrazovanja putem mas-medija u cilju podizanja opšteg nivoa svijesti o njegovom značaju za sveukupan psihofizički rast i razvoj djeteta. Povećanje obuhvata djece predškolskog uzrasta redovnim vaspitno-obrazovnim sistemom do 60%, što je evropski minimalni standard.

– Regulisanje statusa privatnih predškolskih institucija, podizanje nivoa kvaliteta pedagoškog rada u njima i njihovo integrisanje u obrazovni sistem Crne Gore.

– Definisane mjerljivih standarda znanja, vještina i kompetencija u osnovnom obrazovanju, prilagođenih uzrastu učenika i zamjena sada postojećih standarda, teorijski ustanovljenih, standardima empirijski dobijenim po jasnoj metodologiji.

– Realizacija i neformalnog obrazovanja u osnovnim školama i gimnazijama, što bi doprinijelo približavanju nivoa znanja stečenih kroz formalni i neformalni sistem obrazovanja.

– Otklanjanje slabosti u organizaciji izbornih predmeta u osnovnim školama i gimnazijama i povećanje kvalitetne ponude takvih predmeta, posebno iz prirodnih nauka i matematike.

– Uvođenje izučavanja pojedinih predmeta u gimnaziji na dva nivoa, osnovnom i višem, u cilju omogućavanja boljim učenicima da stiču dublja i kvalitetnija znanja iz određenih oblasti.

– Eksternu maturu koncipirati tako da omogućava direktan upis ne samo na naše univerzitete već i na one u regionu i šire.

– Uvođenje međunarodnog programa i međunarodne mature u naš sistem gimnazijskog obrazovanja.

– Prilagođavanje mreže i obrazovnih profila stručnih škola dugoročnim razvojnim potrebama i specifičnostima privrede lokalnih zajednica. Smanjivanje broja škola koje obrazuju kadrove za grane industrije kojih više nema i izgledno je da se neće razvijati. Po pravilu, ne bi trebalo vršiti upis učenika na zanimanja za koja postoji velika registrovana nezaposlenost i mala tražnja.

– Izmjene programa stručnih škola da bi bili otvorenog tipa. Prevažilaženje slabe međusobne povezanosti opšteobrazovnog područja, stručno-teorijskog područja i praktične nastave.

– Ustanovljavanje i realizacija programa višeg stručnog obrazovanja.

– Definisane opštih principa obezbjeđenja kvaliteta praktičnog obrazovanja i redovna evaluacija njegove realizacije. Kod svih obrazovnih programa, praktično obrazovanje u što većoj mjeri realizovati kod poslodavaca.

– Donošenje nacionalnog programa za sprečavanje napuštanja stručne škole prije sticanja prve kvalifikacije, kao i za rad sa licima koja su napustila školu prije sticanja kvalifikacije.

– Razvijanje u okviru redovnog obrazovnog sistema nastavnih planova i programa za učenike sa smetnjama u razvoju, uz fleksibilan pristup u cilju uvažavanja po-

sebnih potreba i situacija. Razvijati i programe djelimične inkluzije, koji bi se dijelom odvijali u posebnim ustanovama a dijelom u redovnim obrazovnim institucijama. Takođe, razvijati obrazovne programe za stručne kvalifikacije za socijalno ugrožene i lica sa smetnjama u razvoju.

b) koji se ostvaruju kao dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije:

– Pored hitne potrebe da se obrazovni sistem u Crnoj Gori statistički prati na način kako se to čini u EU, neophodno je i da se, kroz odgovarajuća naučna istraživanja i na osnovu rezultata internacionalnih i nacionalnih testiranja, stalno unapređuje, prilagođava razvojnim potrebama društva i strateški promišlja.

– Činiti značajne napore u cilju širenja mreže obrazovnih institucija i povećanja broja školskih objekata, kako bi se obezbijedio evropski standard da škole rade u jednoj smjeni, da bi imale mogućnosti za podizanje nivoa kvaliteta redovne nastave, unapređenje individualnog pristupa učenicima, podsticanje istraživačkog učenja, te za organizaciju i izvođenje vannastavnih aktivnosti, obrazovanja odraslih, različitih oblika neformalnog obrazovanja itd.

– Dalja decentralizacija sistema obrazovanja, u cilju oslobađanja kreativnih snaga, jačanja odgovornosti, poboljšanja kvaliteta odlučivanja, stimulacije lokalnih zajednica, pojedinaca i opšte participacije, od ogromne je važnosti za razvoj obrazovanja u Crnoj Gori.

– Kreiranje fleksibilnih obrazovnih programa, koji se lakše prilagođavaju novim potrebama i razvoju društva. U tom cilju nastavne programe činiti postupno sve otvorenijim, uz osposobljavanje nastavnika da otvoreni dio kurikuluma u praksi koriste na kreativan način, u skladu sa opštim ciljevima nastave i potrebama pojedinca, škole, lokalne sredine i društva.

– Usklađivanje vaspitno-obrazovnog procesa sa individualnim tempom napredovanja u učenju svakog učenika ponaosob, kako bi mu učenje bilo izazov i omogućavalo brz i pun napredak.

– Povećanje broja predškolskih institucija i ravnomjerniji regionalni razvoj sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Ustanovljavanje različitih oblika predškolskog vaspitanja i obrazovanja (dnevni centara za brigu o djeci i različitih vrsta igraonica, čiji osnivači mogu biti organi lokalne uprave, nevladine organizacije, preduzeća i sl.).

– Obezbeđivanje potpune obuhvatnosti populacije osnovnim obrazovanjem (kritične su socijalno marginalizovane grupe i djeca sa hendikepom). Donošenje posebnih programa za učenike koji se „osipaju”, kako nijedna mlada osoba ne bi ostala bez osnovnog obrazovanja.

– Kreiranje dinamičnog i fleksibilnog sistema stručnog obrazovanja. Povećanje fleksibilnosti stručnog obrazovanja kroz modularizovane i kreditno vrednovane obrazovne programe, koji daju široka bazna stručna znanja, a kroz izborne module zadovoljavaju interesovanja i sklonosti učenika.

– Razvoj stručnih škola u pravcu modernih centara za obuku, kroz stvaranje odgovarajućih uslova i postepeno jačanje njihovog učešća u neformalnom obrazovanju stanovništva.

– Unapređivanje socijalnog partnerstva, kako bi stručno obrazovanje odgovorilo na zahtjeve poslodavaca i tržišta rada, a socijalni partneri se aktivno uključili u njegovo planiranje, organizaciju i realizaciju.

– Obezbeđivanje neophodne dodatne finansijske podrške implementaciji inkluzivnog modela. Podsticanje istraživanja o inkluzivnom obrazovanju, kao i regionalne i međunarodne saradnje i razmjene iskustava u ovoj oblasti.

2. 2. VISOKOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Stanje

– Visoko obrazovanje u Crnoj Gori, krajem prve decenije 21. vijeka, karakteriše ekspanzija broja studenata, visokoškolskih ustanova i studijskih programa, kao i mandatorna primjena principa Bolonjske deklaracije. Na visokoškolske ustanove u Crnoj Gori upisalo se u školskoj 2009/10. godini 80% od 8.480 svršenih srednjoškolaraca u Crnoj Gori⁶.

– Pozitivan aspekt ekspanzije visokoškolskih institucija i programa je stvaranje poželjne dinamike i konkurencije, a negativan da je neplanska (na regionalnom i na programskom nivou), nije plod strategije i neusaglašena je sa potrebama razvoja Crne Gore i tržišta rada.

– Osnivanje privatnih ustanova visokog obrazovanja unijelo je poželjnu konkurenciju, ali su od strane regulatora izostale stimulatívne mjere koje bi u novostvorenom ambijentu pospješile kvalitetnije visoko obrazovanje.

– Institucionalna infrastruktura visokoškolskog obrazovanja je nedovoljno razvijena. Savjet za visoko obrazovanje, kao centralno tijelo u ovoj oblasti, nije ostvario punu autonomiju i ulogu projektovanu Zakonom. Ustanove visokoškolskog obrazovanja još nijesu ostvarile institucionalno povezivanje i saradnju, kako bi se što bolje pozicionirale na domaćoj i internacionalnoj sceni.

– Ustanove visokog obrazovanja u Crnoj Gori primarno su orijentisane na diseminaciju znanja, a zapostavlja se istraživanje i kreiranje novog znanja.

Problemi

– U reformu visokog obrazovanja u Crnoj Gori ušlo se bez nacionalne strategije i ona ni do danas nije usvojena. Za ovu reformu nijesu izdvajana nikakva posebna budžetska sredstva.

– Nema domaćih istraživanja o rezultatima primjene bolonjskog procesa, ali je u dijelu akademske javnosti prisutno mišljenje da je njegova implementacija smanjila kvalitet visokog obrazovanja u Crnoj Gori. Internacionalna provjera vrši se svake druge godine na ministarskim sastancima o primjeni Bolonjske deklaracije. Srednja ocjena Crne Gore na sastanku 2009. godine je 3,8 (od 5), što znači da su principi bolonjskog procesa tehnički, normativno i organizaciono adekvatno implementirani – ključna slabost je nepostojanje adekvatnog sistema obezbjeđenja kvaliteta (ocjena 2,0) i nedovoljna mobilnost studenata i nastavnika.

– Istraživački rad na fakultetima nije na takvom nivou da obogaćuje nastavu.

⁶ Podaci izvedeni iz zvaničnih izvora za potrebe potprojekta „Obrazovanje”.

– Velika nesrazmjera broja studenata na grupaciji društvenih i humanističkih nauka u odnosu na grupaciju prirodnih nauka, matematike i inženjerstva, sa stalnim trendom smanjenja interesovanja svršenih srednjoškolaca za ove druge.

– Akademske trogodišnje studije (*Bachelor* diploma) još nije prepoznalo tržište rada zbog neusaglašenosti važećeg sistema kvalifikacija sa reformskim promjenama u visokoškolskom obrazovanju.

– Nedovoljna je usaglašenost studijskih programa sa zahtjevima tržišta rada. Na kraju prvog kvartala 2010. god. u Crnoj Gori je 4.870 nezaposlenih lica sa visokim i višim obrazovanjem⁷.

Pravci razvoja

a) koji se mogu ostvariti u kratkom roku:

– Strateški pristup razvoju visokog obrazovanja u Crnoj Gori je urgentna potreba. Strategija treba da uključi sljedeće ciljeve: slobodan pristup visokom obrazovanju i otvorenost sistema, poboljšanje kvaliteta i efikasnosti, jačanje naučnoistraživačke komponente, povećanje mobilnosti i usklađenosti sa tržištem rada.

– Dopuniti kurikulume ključnim kompetencijama i vještinama od naročite važnosti za društvo znanja. Na starijim godinama studija u programe ugraditi projektno zadatke koji kod studenata razvijaju sposobnosti za timski rad na multidisciplinarnim problemima. Kroz kurikulume i pri akreditaciji obrazovnih programa naglašavati potrebu izgradnje i njegovanja profesionalne etike. Promovisati evropske dimenzije kroz razvijanje modula i kurikuluma, kao i kroz uključivanje u regionalne i evropske mreže univerziteta i razvijanje shema mobilnosti.

– Usavršavanje postojećeg akademskog osoblja jedan je od uslova povećanja kvaliteta u visokom obrazovanju. Nove vrste nastavničkih kompetencija moraju biti razvijene kao prvi korak u aktiviranju scenarija za društvo znanja. Promijenjeno okruženje i novi zadaci traže da se značajno zaoštiri konkurencija i politika izbora nastavnika. Promovisati praksu *sabbatical* semestra ili godine, tokom kojih bi se nastavnik bavio naučnoistraživačkim radom na drugom univerzitetu.

– Na univerzitetima, u određenim interdisciplinarnim oblastima, fleksibilnom koncentracijom najboljih domaćih naučnih kadrova (uz angažovanje i naše naučne dijaspore), opreme i javno-privatnih sredstava, započeti stvaranje istraživačko-obrazovnih centara izvrsnosti, koji bi imali regionalnu i evropsku prepoznatljivost.

– Crnogorski sistem visokoškolskog obrazovanja učiniti atraktivnim i otvorenim za studente iz regiona i drugih djelova svijeta. U tom cilju, na našim univerzitetima potrebno je:

– ojačati nastavno osoblje internacionalnim iskustvom, vršiti razmjenu nastavnika i privući naše profesore iz inostranstva u stalni ili povremeni radni odnos;

– nastavnicima i studentima omogućiti besplatan elektronski pristup časopisima i drugim naučnim i stručnim publikacijama;

– razvijati studijske programe koji se realizuju na engleskom jeziku;

⁷ Evidencija nezaposlenih lica, Zavod za zapošljavanje Crne Gore.

- omogućiti studiranje na daljinu;
- ustanoviti informacione centre za privlačenje stranih studenata.
- b) koji se ostvaruju kao dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije:*
 - Kompleksnost bolonjskog procesa zahtijeva kontinuirano ažuriranje pravnog okvira, koji mora biti elastičan (deregulativan). Legislativa i regulativa treba da usvoje norme i standarde koji promovisu kvalitet i jednakost, kao i povjerenje zasnovano na zajedničkim vrijednostima, kulturi i tradiciji.
 - Omogućavanje pristupa obrazovanju različitim generacijama kroz programe cjeloživotnog i individualizovanog obrazovanja, pri čemu pojedine starosne grupacije mogu biti posebno fokusirane. Ovaj cilj ostvarivati na bazi partnerstva između javnog i privatnog sektora. Iako se ove veze uspostavljaju u ambijentu tržišta i konkurencije, univerzitete treba zaštititi od tržišnih neuspjeha i sačuvati im prostor za kritičko mišljenje, bazična istraživanja i rad iz naučne radoznalosti.
 - Modernizacija nastavnog procesa kroz implementaciju koncepta ishoda učenja i uvođenje ICT-a važna je dimenzija povećanja kvaliteta. Modernizacija se ne može svesti samo na primjenu ICT-a već podrazumijeva veću zastupljenost interaktivne i praktične nastave, simulacije u nastavi i razvijanje drugih nastavnih metoda.
 - Obezbjedenje kvaliteta je centralna potreba visokoškolskog obrazovanja u Crnoj Gori i preduslov za uspješno uključivanje u evropski akademski prostor i evropsko tržište rada. Neophodno je realizovati ga na institucionalnom, nacionalnom i internacionalnom nivou. Primarna odgovornost za kvalitet je na svakoj ustanovi visokog obrazovanja, a ostvaruje se u okviru nacionalnog sistema obezbjeđenja kvaliteta, koji mora biti kompatibilan u pogledu kriterijuma i procedura sa razvijenim zemljama Evrope. Kod uspostavljanja nacionalnog sistema kvaliteta ostvariti povezivanje na regionalnom nivou i saradnju sa ENQA (European Association for Quality Assurance in Higher Education).
 - Model finansiranja visokoškolskog obrazovanja treba bazirati na tri principa: 1) shvatanju da se radi o investicijama u razvoj Crne Gore; 2) uvažavanju i podsticanju kvaliteta i kompetitivnosti; 3) podsticanju programa koji odgovaraju prioritetima razvoja Crne Gore.
 - Ostvarivanje što većeg stepena harmonizacije našeg sistema visokoškolskog obrazovanja sa regionalnim i evropskim okruženjem, što je pretpostavka i veće mobilnosti studenata i nastavnika.
 - Uspostavljanje i njegovanje veza fakulteta sa svojim diplomiranim studentima, u cilju ostvarivanja sprege sa društvenim i privrednim okruženjem i tržištem rada, kao i sakupljanja njihovih zapažanja iz radnog iskustva i sugestija za poboljšanje kvaliteta studija.

3. OBRAZOVANJE I PROFESIONALNI RAZVOJ NASTAVNIKA

3. 1. INICIJALNO OBRAZOVANJE NASTAVNIKA

Stanje

- Univerzitet Crne Gore je jedina visokoškolska institucija koja se bavi obrazovanjem nastavnog kadra kod nas. Najkrupnije promjene desile su se u obrazovanju

vaspitača, koje je uzdignuto sa višeg na visokoškolski nivo, te u utemeljenju studijskih programa za pedagogiju i za psihologiju, koji su dobili i značajan broj inovativnih nastavnih predmeta. Promjene u obrazovanju učiteljskog kadra i predmetnih nastavnika više se odnose na prekompoziciju starih nastavnih planova i programa nego na njihove suštinske izmjene i unapređenja.

Problemi

- Reforma sistema obrazovanja nastavnog kadra u Crnoj Gori ne odvija se lako, jer je stari način obrazovanja nastavnika decenijama ukorijenjen.
- Poseban problem i dalje predstavlja potpuno odsustvo pedagoško-psihološko-didaktičkog obrazovanja uže stručnog nastavnog kadra u srednjim stručnim školama.

Pravci razvoja

a) koje je moguće ostvariti u kratkom roku:

- Usklađivanje obrazovanja nastavnog kadra sa potrebama reformisanog obrazovnog sistema i podizanje nivoa njegovog kvaliteta, sa naglaskom na unapređenju savremenih pedagoško-psiholoških i didaktičkih znanja i vještina, na komunikološkim znanjima i sposobnostima, kao i na interkulturalnoj dimenziji obrazovanja.
- Veća usmjerenost programa inicijalnog obrazovanja nastavnika na primjenu određenih metoda, strategija i oblika rada u okviru struke koju će nastavnici da predaju.
- Razvoj posebnog oblika inicijalnog obrazovanja nastavnog kadra za rad u inkluzivnim odjeljenjima i školama na različitim nivoima obrazovnog sistema.
- Obezbijediti da budući nastavnici tokom inicijalnog obrazovanja ovladaju znanjem engleskog jezika i korišćenjem ICT-a, posebno Interneta, na utvrđenom standardnom nivou.
- Podsticanje mobilnosti univerzitetskog nastavnog kadra i studenata – budućih nastavnika i razvoj sistema kontinuirane razmjene i saradnje sa pedagoškim fakultetima iz zemalja EU.

b) koji se ostvaruju kao dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije:

- Promovisanje značaja i uloge kvalitetnog nastavnog kadra u društvu orijentisanom ka znanju. Unapređivanje društvenog i materijalnog statusa nastavničke profesije i razvoj sistema motivisanja kvalitetnijih srednjoškolaca za izbor nastavničkog poziva.
- Harmonizacija našeg sistema obrazovanja nastavnog kadra sa sistemima u zemljama EU.
- Osposobljavanje nastavnog kadra za sprovođenje istraživanja u obrazovnom sistemu, u cilju podizanja nivoa kvaliteta vaspitno-obrazovnog procesa.

3. 2. PROFESIONALNI RAZVOJ NASTAVNIKA

Stanje

- Zavod za školstvo i Centar za stručno obrazovanje, svako u svom domenu, realizuju seminare za obuku nastavnika i uprava škola, a izvođači obuke su voditelji/

treneri koji ispunjavaju standarde za to zvanje. Osmišljen je i sukcesivno uveden sistem profesionalnog razvoja na nivou vrtića i škola. Međutim, sistem viših zvanja nastavnika, zamišljen kao motivacioni faktor za profesionalni razvoj, još uvijek nije funkcionalan.

– U obuku nastavnika aktivno su uključene i međunarodne organizacije, koje je realizuju u skladu sa svojim programima, najčešće kompatibilnim sa potrebama tekuće obrazovne reforme, ali ne i prioriternim u određenom trenutku. Nastavnički fakulteti ne nude programe usavršavanja zaposlenim nastavnicima i nedovoljno su uključeni u njihov profesionalni razvoj.

Problemi

– Stvarna promjena nastavničkih uloga je veoma složen proces i zahtijeva sinhronizovani rad na više nivoa: inicijalnom obrazovanju nastavnika, pripremi za obavljanje nastavničke profesije kroz pripravnički staž i u profesionalnom razvoju tokom radne karijere.

– Slaba karika u sistemu profesionalnog razvoja je praćenje i podrška nastavnika u samoj školi u primjeni obukom stečenih znanja.

– Nastavnici početnici često ne prolaze kroz jednogodišnji pripravnički staž u skladu sa pravilnikom i uz poštovanje programa, već povremeno zamjenjuju odsutne nastavnike ili čitav pripravnički staž provedu na zamjeni, bez pravog mentorstva.

Pravci razvoja (svi ostvarivi u kratkom roku):

– Ustanovljavanje nacionalnih standarda kvaliteta rada nastavnika, te standarda kvaliteta rada trenera i mentora. Uvođenje licenciranja nastavnika na određeni period. Uvesti kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika kao obaveznu i pravnim aktima prepoznatu aktivnost.

– S obzirom na korjenite promjene koje treba ostvariti u nastavničkoj ulozi, na njihov suštinski značaj za uspjeh reforme i kvalitet obrazovanja, kao i na potrebu zahvata cjelokupnog nastavnog kadra, neophodno je povećati sredstva koja se opredjeljuju za profesionalni razvoj nastavnika.

– Uvođenje u praksu sistema viših zvanja nastavnika. Koristiti i druge mehanizme motivacije nastavnika za stručno usavršavanje i kvalitetniji rad (nagrada konkursi i takmičenja, nagrađivanje primjera dobre prakse i njihove javne prezentacije, učešće na stručnim skupovima u inostranstvu, studijska putovanja itd.).

– Podsticanje fakulteta koji obrazuju nastavnike da izrađuju i sprovode kurseve obuke za zaposlene nastavnike i njihovo povezivanje sa školama u cilju uzajamne podrške i razmjene iskustava.

4. CJELOŽIVOTNO OBRAZOVANJE

Stanje

– Kreirana su značajna i savremena strateška dokumenta koja uređuju oblast obrazovanja odraslih. Evidentan je i integralni pristup, koji uključuje kako obrazo-

vanje vezano za svijet rada tako i ono koje je vezano za vrijednosti demokratskog društva i lični razvoj.

- Definirano je socijalno partnerstvo u pojedinim aktivnostima; osnovano Udruženje provajdera obrazovanja odraslih i vrši se njihovo licenciranje i akreditacija programa; kreiran Program andragoškog osposobljavanja i održan niz obuka kadra; implementiran niz projekata i urađene brojne evaluacione studije; donesen Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama, usaglašen sa Evropskim kvalifikacionim okvirom.

- Nedostaje detaljnije bavljenje obrazovnim potrebama starijeg i stanovništva u trećem životnom dobu. Nema ni jasnog isticanja žena kao jedne od prioritarnih ciljnih grupa, niti konkretnih mjera za puno ostvarivanje rodne ravnopravnosti u obrazovanju odraslih.

- Nijesu jasno definisani nosioci andragoškog osposobljavanja i nije dovoljno urađeno na unošenju ovog obrazovanja u sistem. Poseban nedostatak je što se univerziteti ne pojavljuju kao značajni akteri ovih aktivnosti.

Problemi

- Strateški ciljevi obrazovanja odraslih „trpe” usljed nedostatka jasne vizije razvoja Crne Gore, prije svega ekonomskog, sa stabilnim prioritetima i jasno definisanim nosiocima promjena.

- Problem, koji postoji i u EU je dihotomija između političkog diskursa i realnosti. Bez propisima konkretizovanih mjera i mehanizama, jasnije definisanih uloga i obaveza aktera i nadležnih, naročito finansijskih, sistem obrazovanja odraslih ostaje u najvećoj mjeri nedodirnut onim što konceptualno izgleda kao izvanredno rješenje.

- Ukoliko se srednje stručne škole ne transformišu u moderne centre za obrazovanje i obuku i odraslih, zadržaće se tendencija „školarizacije” stručnog obrazovanja odraslih.

Pravci razvoja

a) koji se mogu ostvariti u kratkom roku:

- Sveobuhvatna primjena koncepta cjeloživotnog učenja, kao i jasnije određivanje koncepta društva znanja i operacionalizacija mehanizama kojima se cjeloživotno učenje stavlja u funkciju njegovog ostvarivanja.

- Ustanovljenje javnog autoriteta koji će garantovati ostvarivanje postavljenih ciljeva u domenu obrazovanja odraslih (Nacionalna agencija za obrazovanje odraslih, ili posebni odjeli za obrazovanje odraslih pri Ministarstvu prosvjete i pri Centru za stručno obrazovanje).

- Razvoj sistema indikatora i benčmarka za ukupnu oblast obrazovanja odraslih i pojedine njegove segmente, koristeći indikatore i benčmarke koje je postavila EU i one koji su definisani u zemljama regiona.

- Razvijanje centara za cjeloživotno učenje u školama i na fakultetima.

- Podrška sektoru civilnog društva i nevladinim organizacijama kao važnim resursima za obrazovanje odraslih.

– Ugovori o zaposlenju između kompanija i radnika morali bi da sadrže i potrebu i obavezu obuke radnika tokom posla. Poslodavac nema pravo da spriječi profesionalni razvoj radnika dok je na radu u njegovoj kompaniji, i po pravilu snosi troškove usavršavanja, uz odgovarajuće poreske stimulacije za investiranje u ljudski kapital.

b) koji se ostvaruju kao dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije:

– Potreban je stalni monitoring reformi i aktivnosti u oblasti obrazovanja odraslih, sa jasnijim kriterijumima i u čvrstoj vezi sa drugim oblastima društvenog i ekonomskog razvoja Crne Gore. U tom cilju potrebno je: proširenje vrste i broja podataka i veća frekvencija njihovog prikupljanja (po Eurostat metodologiji); ukrštanje podataka o siromaštvu, nepismenosti, ekonomskim trendovima i stručnom obrazovanju; detaljniji podaci o ženama, starima, *drop-out*-u; analizirati posljedice ekonomske krize na obrazovanje odraslih.

– Podrška istraživanjima u oblasti cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih, kako onim koja bi se bavila analizama andragoške stvarnosti tako i onim koja bi nudila praktična rješenja za reformska pitanja i probleme.

– Ustanoviti koncept *flexicurity*, po kome je neophodno prelaženje sa posla na obuku, a zatim ponovo na posao, i to tako da tržište rada bude dovoljno fleksibilno da to omogući, a da pri tome odgovarajuća socijalna zaštita obezbijedi sigurnost pojedincu u tim procesima.

– Stručno obrazovanje odraslih mora pratiti savremene tendencije i jače reflektovati dinamiku ekonomskog razvoja. Za Crnu Goru je izuzetno važno da ima dinamičan i fleksibilan sistem stručnog obrazovanja, jer ne smije dozvoliti zatvaranje u uske okvire jednostranih ekonomija, usku profilizaciju ili fokusiranje na određeni tip institucija, vrste obuka, tipove programa.

– Budući da je učenje značajno za proces aktivnog starenja, organizovati oblike cjeloživotnog obrazovanja penzionera putem posebnih predavanja i omogućiti im pohađanje redovnih programa univerzitetske nastave iz oblasti njihovog interesovanja (bez polaganja ispita).

5. OBRAZOVANJE NACIJE ZA ICT TEHNOLOGIJE

Stanje

– Oko 90% učeničke populacije je u osnovnim i srednjim školama u kojima ima pristup računarima i Internetu ⁴, ali po broju učenika po jednom računaru Crna Gora i dalje značajno zaostaje za evropskim standardima. U osnovnim i srednjim školama uveden je po jedan obavezni predmet čiji sadržaji pokrivaju sticanje osnovne informatičke pismenosti. Uvedeni su i izborni informatički predmeti, koji omogućavaju sticanje dodatnih ICT znanja.

– Ministarstvo prosvjete i nauke i Ministarstvo za informaciono društvo Crne Gore donijeli su posljednjih godina niz dobrih strateških dokumenata i projekata u oblasti uvođenja ICT-a. Međutim, neostvarivanje ili ozbiljno kašnjenje u realizaciji nekih od ciljeva ovih strategija usporavaju izgradnju Crne Gore kao informacionog društva.

– Neformalno obrazovanje za rad na računarima je u Crnoj Gori u porastu, naročito kroz zahtjevima tržišta inicirane obuke zaposlenih i lica na birou rada.

Problemi

– Generalno niska obučenost nastavnog kadra i uprava škola za korišćenje ICT-a je ključna prepreka stvarnom inkorporiranju ICT-a u obrazovni sistem.

– Razvoj integralnog informacionog sistema za potrebe obrazovnih institucija počeo je 2003. godine, ali sistem još nije u funkciji.

– Ne postoji temeljan uvid u stepen aktivne primjene ICT-a u nastavnom procesu, što je neophodno za vođenje politike i preduzimanje adekvatnih mjera za unapređenje integracije ICT-a u obrazovni sistem.

Pravci razvoja

a) koje treba ostvariti u kratkom roku:

– Obezbjedjivanje kvalitetne ICT obuke nastavnika i uprava škola, ne samo za osnovni rad na računaru već i za poznavanje softvera za pripremu nastavnog materijala u elektronskom obliku i za korišćenje softvera za interaktivnu komunikaciju sa kolegama i učenicima. Za naprednije nivoe korišćenja ICT-a uspostaviti i sve više koristiti *on-line* obuku.

– Umrežavanje naših obrazovnih institucija sa odgovarajućim institucijama u razvijenim zemljama i učestvovanje u evropskim i drugim razvojnim programima korišćenja ICT-a u obrazovanju i obuci.

– Univerziteti imaju posebnu ulogu, i posebnu odgovornost, u razvoju znanja koja su potrebna za uspješnu implementaciju, inovativnu upotrebu i razvoj IC tehnologija.

– Povećavanje broja visokokvalifikovanih stručnjaka i istraživača u oblastima ICT. Za pojedine strateški važne oblasti, kao što su bezbjednost informacionih sistema i e-obrazovanje, omogućiti efikasan sistem usavršavanja kroz odgovarajuće poslijediplomske i specijalističke studije i kurseve inovacije znanja.

– Povećanjem korišćenja ICT-a u obrazovanju i obuci, škole i fakultete razvijati i u centre za otvoreno učenje, preduzeća u organizacije za učenje, a gradove i regione u sredine koje podržavaju učenje, što bi snažno doprinijelo podizanju digitalne kompetentnosti stanovništva Crne Gore i penetraciji ICT-a u sve pore društva.

– Putem medija informisati stanovništvo o koristima koje u svim sferama života donose ICT i propagirati mogućnosti koje one otvaraju građanima za veću i lakšu participaciju u javnom životu (e-demokratija), za kontinuiran i fleksibilan lični razvoj (e-učenje) i sl. Osmisliti i organizovati raznovrsne akcije (poželjno za učesnike besplatne) neformalne informatičke edukacije što većeg dijela odrasle populacije i među njima pojedinih ciljnih grupa. U tom pravcu podsticati djelovanje civilnog sektora.

– Posebnu pažnju posvetiti unapređenju svijesti o značaju ICT-a za razvoj preduzetništva i ekonomije, što nije zadatak samo preduzeća i biznis sektora već i javne administracije.

b) koji se ostvaruju kao dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije:

- Konstantno prilagođavanje svih nivoa i oblika sistema obrazovanja i obuke digitalnoj kulturi, brzom razvoju i rastućoj obrazovnoj primjeni IC tehnologija.
- Stalno podizanje standarda informatičke pismenosti i digitalne kompetentnosti koje treba ostvariti kroz školski sistem, u skladu sa potrebama razvoja modernog informacionog društva.

6. INTERNET I OBRAZOVANJE

Stanje

- Osim na predmetima informatike, elektronski materijali se veoma malo koriste u nastavi. Komunikacija nastavnik-učenik ostvaruje se samo u školi, a ne i *on-line* putem izvan učionice i termina nastave.
- U Crnoj Gori još nema jasne strategije uvođenja učenja na daljinu, niti pružanja obrazovnih usluga *on-line*.
- Strategija razvoja informacionog društva u Crnoj Gori (2009–2013) mogla bi obezbijediti veoma dobar iskorak u razvoju ukupnog sistema obrazovanja, pod uslovom da se i realizuje po predviđenoj dinamici.
- Nedovoljno je urađeno na planu informatičkog obrazovanja lica sa posebnim potrebama, od kojeg bi ona mmmnmogla imati posebno velike koristi.
- Internet i kod nas postaje sve važniji izvor saznanja izvan formalnog obrazovanja.

Problemi

- Kvalitativni rezultati integracije novih tehnologija u obrazovni proces na svim nivoima, uključujući i univerzitetski, nijesu zadovoljavajući.
- Na fakultetima za obrazovanje nastavnika nedovoljno se izučavaju metodologije za kreiranje procesa nastave koje uključuju mogućnosti digitalnog doba.
- Nedostaje kvalitetan nastavni materijal u elektronskom obliku, što je uzrokovano prije svega neshvatanjem potrebe za njim.

Pravci razvoja

a) koje treba ostvariti u kratkom roku:

- Nabavka i razvoj didaktičkog materijala i softvera za podršku e-obrazovanju.
- Mlade naučiti kako da na Internetu tragaju za informacijama koje su im potrebne, kako da vrše selekciju informacija, kako da vrednuju ispravnost informacije i pouzdanost izvora, kako da procjenjuju vrijednosne pretpostavke koje informacije sadrže, da prepoznaju predrasude. Osnovce učiti i o rizicima i opasnostima Interneta. U srednjem obrazovanju učenicima omogućiti i praćenje pojedinih nastavnih predmeta na inostranim školama, u cilju poređenja njihovog znanja sa onim koje imaju vršnjaci iz drugih zemalja i povećanja znanja stranog jezika. U visokom obrazovanju koristiti otvorene obrazovne digitalizovane resurse (OER).
- Za nastavnike na svim nivoima obrazovanja organizovati magistarske i specijalističke studije za e-obrazovanje, koje bi ih upoznale sa metodama nastave na da-

ljinu i specijalizovale ih za organizaciju i održavanje te nastave za predmete za koje su stekli fakultetske diplome. Na fakultetima formirati i kurseve inovacije znanja u oblasti primjene ICT-a u obrazovanju.

- Strategije elektronske procjene znanja se intenzivno usavršavaju u svijetu i njihovi razvijeni oblici treba da nađu upotrebu i u Crnoj Gori.

- Razvijati obrazovne portale i uspostavljati *on-line* usluge.

- Kontrolu i verifikaciju kvaliteta elektronskog obrazovanja povjeriti specijalizovanim i nezavisnim revizorskim ustanovama.

b) koji se ostvaruju kao dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije:

- Obezbjedenje mogućnosti učenja na daljinu. Za osmišljavanje i praćenje organizovanja učenja na daljinu formirati Nacionalni savjet, koji bi imao i mandat verifikacije i akreditacije ovakvog sistema učenja. Nastavni materijali za učenje na daljinu morali bi odgovarati visokim evropskim standardima i biti prilagođeni odgovarajućim uzrastima i nivoima znanja.

- Univerziteti da nude *on-line* studije, zasnovane na visokom stepenu interakcije studenata i profesora, elektronskom nastavnom sadržaju i testiranju posredstvom Interneta, kao i da nude *e-learning* programe obuke različitim ciljnim grupama.

- Priprema za uvođenje profesija voditelja i koordinatora *on-line* učenja (sa za sada nepredvidivim brojem radnih mjesta) i virtuelnog okruženja za učenje.

7. OBRAZOVANJE KAO FAKTOR RAZVOJA

Stanje

- Tokom posljednjih decenija u Crnoj Gori je stvoren značajan kapital obrazovanja. Njegov dio koji je ostao u Crnoj Gori vrijedio je u 2008. godini preko 4 milijarde eura⁸. Visoka sklonost ka ulaganju u obrazovanje predstavljala je našu najznačajniju razvojnu mogućnost, koju nijesmo na pravi način iskoristili.

- Tržište rada karakterišu velika neusklađenost ponude i tražnje, mala profesionalna i prostorna mobilnost radne snage i dominacija ponude radnih mjesta za niskoobrazovane.

- U obrazovanje i obuku zaposlenih malo se ulaže, kako od strane poslodavca tako i individualno. Samo 6,8% zaposlenih je u 2008. godini prošlo neki vid obuke – pretežno kratke i za jednostavne poslove u trgovini i ugostiteljstvu⁹.

Problemi

- Indirektni uticaj obrazovanja na rast BDP-a u protekloj dekadi bio je zanemarljiv (2,7% stope rasta BDP-a)⁸. To je rezultat razvoja koji se bazirao isključivo na stranim direktnim investicijama, koje su do sada prepoznale samo da je Crna Gora izuzetna destinacija za razvoj turizma, što je uslovalo najveći rast građevinarstva, nekretнина i turizma, tj. djelatnosti koje nemaju visoku stopu rasta primijenjenog znanja.

⁸ M. Popović: „Obrazovanje i privredni razvoj Crne Gore”, autorski prilog u ovom Zborniku.

⁹ Anketa poslodavaca 2008/09, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, str. 44.

– Sektori privrede u kojima je znanje dominantan input, a koji štede na prirodnim resursima i kapitalu, kao što su ICT, bioinženjering, robotika i drugi sektori visokih tehnologija, uglavnom nemaju još ni svoje začetke u Crnoj Gori.

– Sadržaj stručnog obrazovanja i obuke nije dovoljno usklađen sa potrebama malih i srednjih preduzeća, kojima je potrebna radna snaga sa znatno drugačijim znanjima i kompetencijama (fleksibilna, preduzimljiva, inovativna, komunikativna, informatički pismena) od onih koje je tražila klasična industrija.

Pravci razvoja (ostvarivati ih kroz dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije)

– Obrazovanje u Crnoj Gori projektovati kao sistem koji je kompatibilan širem regionalnom i evropskom okruženju, ali koji je u funkciji nacionalnih potreba i ciljeva.

– Kao mala država u Evropi, Crna Gora ima imperativ razvoja ukoliko želi da opstane. Mora sebe vidjeti kao direktnog aktera na globalnoj sceni. Zato obrazovanje, a posebno visoko, predstavlja uslov njenog razvoja i prestiža, njenog napretka i opstanka.

– Transfer u ekonomiju zasnovanu na znanju ne može se ostvariti bez kvantitativnog i kvalitativnog skoka u obrazovanju. Posebno je važno obezbijediti pristup obrazovanju cijeloj populaciji, a sve šira participacija na svim nivoima obrazovanja nužno zahtijeva dodatno finansiranje. Ovaj cilj ostvarivati na bazi partnerstva između javnog i privatnog sektora.

– Crnu Goru karakteriše izuzetno visoka stopa prinosa na ulaganje u obrazovanje, posebno visoko i više, koji su osnov brze difuzije tehnologija sa većom produktivnošću. Visoka sklonost ka ulaganju u obrazovanje mogla bi biti jedna od naših glavnih komparativnih prednosti – nešto na čemu bi se morao bazirati naš budući razvoj. No, da bi obrazovanje zaista postalo naša razvojna šansa, potrebno je ponuditi onima koji se obrazuju bolji kvalitet obrazovanja i uskladiti domaću obrazovnu ponudu sa preferiranom (nastajućom) privrednom strukturom.

– Zapošljavanje diplomiranih studenata mora biti važan cilj ustanova visokog obrazovanja, kroz koji se potvrđuje njihova efikasnost. To zahtijeva veću fleksibilnost studijskih programa, kao i širu ponudu obrazovnih mogućnosti – kroz studentske programe, module, kurseve koji imaju za cilj nove ili poboljšane kvalifikacije onih koji su diplomirali i svih drugih koji imaju potrebu sticanja kvalifikacija koje ih čine konkurentnim ne samo na nacionalnom već i na regionalnom i evropskom tržištu rada.

– U kontekstu usklađivanja sa tržištem rada neophodno je obezbijediti visok stepen povezanosti istraživanja, visokog obrazovanja i privrede. Ovo podrazumijeva kontinuirano kratkoročno i dugoročno definisanje ciljeva razvoja i potreba za visokoobrazovnim kadrovima na nivou države, i sa time usklađenu politiku upisa i finansiranja.

– Razvijati veze između univerziteta, s jedne, i klastera, inkubatora i istraživačko-razvojnih jedinica, s druge strane, kako bi se na što je moguće bolji način iskoristile mogućnosti aplikativnih istraživanja za razvoj domaće ekonomije.

– Podsticanje razvoja sektora ekonomije i preduzeća kojima su imanentne napredne tehnologije i inovacije, u kojima je znanje dominantan input, a koje štede na prirodnim resursima i kapitalu.

– Neophodna su sistematska i detaljna istraživanja radne snage i zapošljavanja u Crnoj Gori, posebno o dugoročnim perspektivama zapošljavanja i novim zanimanjima. Na osnovu takvih istraživanja kreirati upisnu politiku u sistemu obrazovanja i sistem obuke. Različitim metodama i instrumentima stimulisati upis u one škole i fakultete za čijim kadrom postoji tražnja, a ograničavati upis gdje postoji višak i gdje se predviđa manja tražnja u budućnosti.

– Ne smije se dopustiti da najveći broj radnika koji kao tehnoekonomski višak ostane bez posla pođe u ranu penziju, jer je to dugoročno nepovratni gubitak dragocjenog ljudskog kapitala, a opterećuje i penziona i zdravstvene fondove. Racionalnije je ulagati sredstva i napore da kroz stručnu (do- i pre-)obuku što veći broj njih ostane radno aktivan.

8. INDIVIDUALNO OBRAZOVANJE

Stanje

– Individualno obrazovanje se ne može standardizovati ni po oblicima ni po metodama učenja, jer zavisi od spontane spremnosti i lične motivacije pojedinca. Ono je, za razliku od formalnog obrazovanja, direktno uslovljeno/povezano sa konkretnim životnim situacijama i potrebama pojedinca u datom trenutku.

– Što je čovjek obrazovaniji, to više osjeća potrebu za kontinuiranim samooorganizovanim učenjem tokom čitavog života i ima bolju samoorijentaciju u takvom učenju (korišćenje raznovrsnijih izvora znanja, bolja procjena kvaliteta izvora informacija i sl.).

Pravci razvoja

a) koji se mogu ostvariti u kratkom roku:

– Kreiranje interaktivnog obrazovnog portala u Crnoj Gori, koji bi nudio obilje obrazovnih programa, sadržaja i tema različitih akreditovanih domaćih ponuđača, kao i linkove prema pouzdanim inostranim izvorima znanja iz različitih oblasti.

– Sistemski omogućiti onima koji to žele da svoje znanje stečeno individualnim, tj. samooorganizovanim učenjem sertifikuju i formalizuju u cilju korišćenja za bolji sopstveni plasman na tržištu rada.

b) koji se ostvaruju kao dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije:

– Povećanjem životnog standarda stanovništva i informatičke pokrivenosti teritorije Crne Gore, sve većem broju ljudi činiti dostupnim različite savremene izvore individualnog učenja (TV, Internet, ICT i sl.).

– Podizanje nivoa obrazovanja stanovništva – posebno informatičke i tehnološke pismenosti, kao i nivoa poznavanja stranih jezika – posebno engleskog.

9. OBRAZOVANJE I ZDRAVLJE

Stanje

– U osnovnim i srednjim školama zdravstveno obrazovanje se dobija segmentarno kroz različite nastavne predmete. U svojoj cjelovitosti ono se obrađuje samo kroz jednogodišnji izborni predmet Zdravi stilovi života, u završnim razredima osnovne škole.

– Neformalno obrazovanje u oblasti zdravlja u Crnoj Gori je posljednjih godina u usponu, iako je još uvijek znatno ispod nivoa stvarnih potreba i mogućnosti.

– Zdravstveni sistem nedovoljno praktikuje edukaciju stanovništva.

– Novije nacionalne strategije u oblasti zdravstva Crne Gore prepoznaju veliki potencijal koji obrazovni sistem ima u razvijanju zdravih životnih stilova kod djece i mladih i konstatuju da je školi u tom cilju potrebna šira podrška – roditelja i zajednice u kojoj se škola nalazi.

Problemi

– Teme zdravlja zahtijevaju korelacije u nastavi mnogih predmeta, a međupredmetne korelacije i kroskurikularni pristup učenju još uvijek teško ulaze u praksu naših škola.

– Crnogorske škole nijesu uključene u Evropsku mrežu škola koje promovišu zdravlje.

– I pored jasne kauzalne veze između obrazovanja i zdravlja, politike u ovim oblastima u Crnoj Gori se posmatraju uglavnom međusobno nepovezano.

Pravci razvoja

a) koji se mogu ostvariti u kratkom roku:

– Zdravstveno obrazovanje školske populacije sprovesti integralno kroz cjelinu školskog kurikulumu, obezbjeđujući kroskurikularni pristup pojedinim temama.

– Uvođenje predmeta zdravstvenog obrazovanja i u srednje škole.

– Uključivanje što većeg broja naših škola u Evropsku mrežu škola koje promovišu zdravlje.

– Intenzivnija i raznovrsnija saradnja resornih ministarstava obrazovanja i zdravlja na planu izgradnje zdravih životnih stavova i navika djece i omladine kroz školski sistem, uz raznovrsne prateće aktivnosti koje će povezivati stečena znanja iz nastave sa životom škole i šire zajednice. Ustanoviti nacionalni plan i budžet za zdravstveno obrazovanje u školama.

b) koji se ostvaruju kao dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije:

– Graditi čvršće veze između formalnog, neformalnog i informalnog učenja o zdravlju da bi se obezbijedilo što bolje zdravstveno obrazovanje i kultura stanovništva.

– S obzirom na velike potencijale informalnog obrazovanja za zdravstveno prosvjećivanje i informisanje stanovništva, neophodno je da zdravstveni sistem Crne Gore ostvaruje edukativnu ulogu koja će biti dostupna što široj populaciji (interaktivni Internet sajtovi po pojedinim aktuelnim temama i oblastima medicine; stalne rubrike u elektronskim i štampanim medijima, posebna izdanja i časopisi i sl.).

– Podsticanje rasta i profesionalnog razvoja NVO i njihovih aktivnosti u oblasti zdravstvenog prosvjećivanja djece i odraslih.

10. OBRAZOVANJE I KULTURA

Stanje

– Reformom obrazovanja stvara se savremena, demokratska škola koja će, kroz principe interkulturalnosti i poštovanja pluralizma kultura, čuvati našu kulturnu prepoznatljivost i tradiciju.

– Elementi kulturnog obrazovanja uvode se kroz redovne i izborne predmete, kao i vannastavne aktivnosti učenika, a nastoje se afirmisati različiti načini realizacije sadržaja iz kulture. U vannastavnim aktivnostima učestvuje i NVO sektor, a posebno su značajni programi koji se pokreću na nivou Evrope.

– Škola učenicima nudi i nekonfesionalni predmet Istorija religije, koji omogućava sticanje znanja o svjetskim religijama, pri čemu se religija shvata kao kulturni fenomen, kao pogled na svijet, kao i mehanizam izgradnje vrijednosti.

Problemi

– Stvaranje demokratske i otvorene škole je proces povezan sa teškoćama koje prate izgradnju demokratskog društva i prevazilaženja otpora prema novom i drugačijem.

– Sukobi na prostorima bivše zajedničke države, tokom i nakon njenog raspada, ostavili su posljedice koje otežavaju proces vaspitanja i obrazovanja mladih za društvo interkulturalnosti i socijalne kohezije.

Pravci razvoja

a) koji se mogu ostvariti u kratkom roku:

– Afirmisanje kulturnih vrijednosti kroz interdisciplinarne programe, vannastavne aktivnosti i ukupan život škole, što će doprinosti njenoj organizaciji kao demokratske zajednice.

– Uključivati učenike u kulturne aktivnosti škole, lokalne i šire zajednice, omogućiti im posjete i časove u muzejima, galerijama, pozorištu i time graditi njihov odnos prema kulturi kao aktivnih korisnika i učesnika kulturnih dešavanja.

– Povezivanje obrazovanja i različitih sektora kulture. Saradnja resornih ministarstava prosvjete i kulture u kreiranju politike kulturnog obrazovanja i iskazivanja mladih.

– Kroz sistem obrazovanja prepoznavati i podržavati talente u kulturi.

– Znatno veće korišćenje ICT-a, TV-a i multimedijalnih sredstava za podizanje nivoa i kvaliteta kulturnog obrazovanja cijele populacije i afirmisanje kulturne raznolikosti, prirodne i kulturne baštine i njene bolje valorizacije.

b) koji se ostvaruju kao dugoročan proces koji bi trebalo započeti što prije:

– Kroz sve oblike obrazovanja graditi Crnu Goru kao interkulturalno društvo, uz istovremeno poštovanje i afirmaciju njenih multikulturalnih vrijednosti. Afirmisati nacionalni jezik i kulturu, uz sagledavanje nacionalnog kulturnog identiteta u kontekstu evropskih kultura i vrijednosti.

– Razvijati kod učenika i građanstva kulturu poštovanja škole kao mjesta obrazovanja, kao i samog obrazovanja i znanja kao vrijednosti bez kojih nema integriteta ličnosti, demokratije, mira, tolerancije, ekonomskog prosperiteta, ličnog i opšteg blagostanja.

– Kroz obrazovni sistem svakog pojedinca uputiti na participaciju u demokratiskim procesima i naučiti ga građanskoj odgovornosti. Razvijati osjećaj slobode pojedinca kao uslov za slobodu drugih. Njegovati i visoko vrednovati duh kritičnosti i preispitivanja, i naročito provjeravanja autoriteta, ideologije, opšte istine.